

LES PARAULES PER DIR-NOS. L'ÍNTIMA RELACIÓ ENTRE LLENGUA I FEMINISME

Words to tell of ourselves. The intimate relationship between language and feminism

Eulàlia Lledó Cunill

elledo@xtec.cat

Escriptora – España

Resum

L'article fa un repàs als camins que durant els últims cinquanta anys ha transitat el llenguatge inclusiu i les noves possibilitats que brinda per visibilitzar les dones i els seus assoliments en una llengua més lliure. Enumera una sèrie d'accions voluntàries sobre la llengua, algunes anteriors als últims cinquanta anys. A partir d'alguns exemples, intenta mostrar, d'una banda, la complexitat de les relacions entre la llengua i altres aspectes de la realitat que, en principi, en semblen lluny i, de l'altra, alguns paràmetres ideològics que hi convergeixen i la tenyeixen i que, per tant, s'han de tenir ben en compte. Aborda el paper d'algunes institucions acadèmiques i polítiques, tant a favor com en contra. Es clou amb exemples de noves formes per dir-nos.

Paraules clau: llengua, llenguatge inclusiu, acció voluntària sobre la llengua, noves maneres de visibilitzar.

Abstract

The article reviews paths taken by inclusive language over the last fifty years and the new possibilities it offers to make women and their achievements visible in a freer language. It presents a series of voluntary actions on language, some prior to the last fifty years. Using some examples, it attempts to show, on the one hand, the complexity of the relationships between language and other initially distant aspects of reality. On the other hand, some converging and shaping ideological parameters also must be taken into account. It approaches the actions of some academic and political institutions, both in favor and against. It concludes with examples of new ways to tell of ourselves.

Keywords: language, inclusive language, voluntary action on language, new ways of making women visible.

Les paraules per dir-nos. L'íntima relació entre llengua i feminisme

Ja dic d'entrada que en aquestes línies quan es parli de llenguatge inclusiu o de llenguatge no sexista em refereixo a aquell llenguatge que té en compte les dones, que no les omet, que les valora tant a elles com les seves experiències. La meua dedicació i el meu interès han estat sobretot anomenar i visibilitzar les dones.

Per tant, no parlaré dels intents i les formes d'un llenguatge que inclogui o citi aquelles persones que no se senten representades ni pel femení ni pel masculí. Allò que s'està convenint a anomenar *llenguatge no binari*. Per simplificar, afegir un *totis* a *totes* i *tots*. Si en alguna cosa soc experta, no és en aquest nou llenguatge.

Parteixo de la base que tothom, qualsevol persona, té dret a ser anomenada d'una manera que li sigui grat identificar-se, a ser anomenada com vulgui, però tinc els meus dubtes que aquest tipus de llenguatge s'implanti. Segur que sí com argot entre la gent i els grups implicats en aquesta lluita; segurament determinats termes passaran al comú de la llengua; però en general, ho dubto. Sobretot perquè les propostes del llenguatge inclusiu (entenent com a tal, insisteixo, el que visibilitza les dones) se serveixen dels mecanismes que brinda la pròpia llengua; no en força l'estructura, ni l'afecta perquè fa servir les moltíssimes combinacions presents ja en la llengua. Per exemple, quan no fa tant hi va haver una primera *cancellera* alemanya, va ser fàcil anomenar-la perquè prèviament existia *bugadera*; és a dir, estem davant una formació regular de femení i masculí. Que existís *gerència*, va donar peu al neologisme *dirigència*; la creació de la paraula *alumnat* és l'extensió lògica d'una de prèvia com *electorat*. La doble forma *professores* i *professors* combina dues paraules preexistents amb la partícula de coordinació *i* que brinda també la mateixa llengua.

No sé si prosperaran articles determinats nous, especialment si es té en compte que de vegades coincideixen amb pronoms ja existents; veurem si la llengua, que té el seu geni, permet aquest tipus d'enginyeria. Pel que he anat veient, els documents i discursos orals de llenguatge no binari no solen ser coherents (encara que soc ben conscient que sempre que es comença a innovar en llengua els documents no solen ser-ho), a la qual cosa no és aliè que en un sintagma com "*professoris* i *funcionaris*" no se sàpiga si l'últim final en *-is* és un masculí o un no binari. Caldrà veure com es conjuga la necessitat i el desig que t'anomenin i les possibilitats de la llengua.

Abans de cinquanta anys abans

Per sort, l'afany (i els assoliments) per un llenguatge que anomeni les dones, que no les subordini ni les invisibilitzi, s'inicia molt abans de fa cinquanta anys. És imprescindible recordar-ho per no caure en el maligne mite d'arrel patriarcal de l'evisme, aquest oblit interessat del tot i molt i ben fet de les nostres ancestres en qualsevol àmbit. També, per descomptat, a la llengua.

M'hi referiré succintament.

En primer lloc, sabem que es fan servir dobles formes per visibilitzar les dones des de l'albada de la llengua catalana. En un dels primers textos jurídics catalans que es conserven, la traducció al català (datada entre el 1180 i el 1190) del *Forum iudicum*, s'hi pot llegir: “Volontat d'*aqel* o d'*aqela* que testa en sa vida”. Pel que fa al castellà, es pot comprovar en els coneguts versos del *Poema del Cid*, datat cap al 1200: “exien lo veer — *mugieres e varones, / burgeses e burgesas*, — por las finiestras sone”.

En segon lloc, la diputada i advocada Clara Campoamor (1888-1972) gairebé cinquanta anys abans dels darrers cinquanta anys, i no per casualitat, afinava absolutament en visibilitzar experiències femenines, en aquest cas drets, a través de la llengua; per exemple, a la redacció de l'article 25 de la Constitució de 1931. M'hi entretindré perquè descriu perfectament estratègies de visibilització ben presents al llarg dels últims cinquanta anys. Campoamor va argumentar la substitució dels dos paràgrafs següents, “No podrá ser fundamento de privilegio jurídico: el nacimiento, la clase social, la riqueza, las ideas políticas y las creencias religiosas.

Se reconoce en principio la igualdad de derechos de los dos sexos” (Campoamor, 1981: 94).

Per aquest altre que a més elimina el capció “en principio” del segon paràgraf: “No podrán ser fundamento de privilegio jurídico el nacimiento, *el sexo*, la clase social, la riqueza, las ideas políticas y las creencias religiosas” (Campoamor, 1981: 95).

Un cop redactat així el dictamen, Campoamor es va oposar a una esmena que en proposava la supressió perquè entenia el promotor que l'article 2n, “Todos los españoles son iguales ante la ley”, ja contenia l'article 25.

Campoamor va argumentar que el masculí *els espanyols* era un redactat perillós. Va anar més lluny i va demostrar que fins i tot una redacció amb la paraula genèrica *persona* no garantiria els drets de les dones i va aconseguir, com s'ha vist més amunt, que quedessin explícitament especificades amb l'expressió *el sexe* que va aconseguir introduir a l'article 25.

La coeducació ho mostra també clarament. Per exemple, i encara que excel·lents, no sempre són útils genèrics com *alumnat* o *professorat* per “veure” alumnes i professores, o que en literatura, no cal refiar-se d'entrada d'un altre genèric com *trobadoresca*: caldrà parlar abans de les trobadores perquè es puguin percebre després incloses en aquest genèric.

Formes genèriques que ja trobem, juntament amb dobles formes, en documents coetanis a Campoamor poc susceptibles de ser considerats feministes com alguna Reial Ordre del Ministeri d'Instrucció pública i Belles Arts: “Ascensos del *personal* del Magisterio nacional primario”, “Ídem Íd. del *Profesorado* de las [Escuelas Normales de Maestros y Maestras](#)” (Gaceta de Madrid, 1931: 359).

Dos anys després, el 1933, en un model de certificat de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya es contemplava que una dona es pogués inscriure: *inscrit*; és a dir, amb una redacció similar a una barra.

Disset anys més tard de l'anhel de Clara Campoamor, una xarxa d'il·lustrades ben avingudes van aconseguir visibilitzar les dones a la Declaració Universal dels Drets Humans (1948). Entre les

de llengües llatines, Minerva Bernardino de la República Dominicana, diplomàtica i promotora dels drets de les dones, o la brasilera Bertha Lutz, naturalista, zoòloga i pionera del feminisme

Bernardino va fer notar que la manera correcta de referir-s'hi no era un *Benvolgudes senyores* sinó un *delegades*; actualment queden vestigis d'aquest menyspreu (és a dir, que "t'estimin" molt però que amaguin la teva feina). Bernardino i altres van aconseguir reemplaçar l'article 1: "Tots *els homes* neixen lliures i iguals", per "Tots *els éssers humans* neixen lliures i iguals", i van revisar tota la Declaració perquè fos inclusiva.

La seva feina va palesar que l'acció voluntària sobre la llengua no tan sols és possible sinó que és encomiable i altament útil.

Acció voluntària sobre la llengua

Hi ha hagut un ingent treball d'acció voluntària sobre la llengua en moltes esferes també durant els darrers cinquanta anys. Tots els àmbits de l'Administració, les universitats, l'educació obligatòria i un munt d'empreses en major o menor grau, amb més o menys fortuna, han laborat en aquest sentit. S'han creat organismes per assessorar sobre la llengua; potser el grup NOMBRA, la comissió assessora sobre llengua de l'Instituto de la Mujer, constituïda fa més de trenta anys, el juny del 1994, va ser la primera. La seva primera guia es va editar el 1995.

Evidentment, la literatura i l'assaig sobre la qüestió no té fi i és absolutament complexa i variada. Citaré l'obra de dues pioneres d'aquests últims cinquanta anys. *El sexismo en la lengua española* de Deloa Esther Suardiaz (2002), que arrenca d'una tesi escrita ja el 1973. Dotze anys després, Carme Plaza (1985a: 6-10; 1985b: 6-9) va escriure dos breus articles sobre la qüestió.

L'acció més òbvia la certifiquen els centenars de guies en català i altres llengües oficials o en castellà tant a l'Estat espanyol com a Amèrica del Sud a càrrec de diverses institucions i sobre diferents temàtiques (llenguatge administratiu sobretot, però també sobre esport, dret, llenguatge acadèmic, sanitat, educació, empresa i relacions laborals...). Només cal teclejar a Google "guies de llenguatge inclusiu", "guies de llenguatge no sexista" o expressions similars i veure'n els resultats. No és una pràctica nova, pensem per un moment en les diferències entre el llenguatge de l'Administració durant la dictadura franquista i aquest mateix llenguatge ara.

Durant aquests cinquanta anys ha estat relativament habitual que algú decideixi que en un determinat formulari en lloc de posar, per exemple, "l'interessat", s'hi posi "la persona interessada", perquè tothom es pugui sentir identificat amb la redacció; o, que per les mateixes raons, es recomanin determinades formes genèriques; o que quan s'ofereixin llocs de treball hi hagi de constar tant el femení com el masculí.

Un dels documents essencials on es va dur més a l'extrem el llenguatge inclusiu és la Constitució de Veneçuela del 2020 i per extensió en documents adjacents. No sense acerbes crítiques, es va decantar per incloure les dones sempre que calgués per "contribuir a garantizar que la igualdad de las mujeres y los hombres sea real y efectiva en [el uso del lenguaje](#)" (*Ley Para La Promoción y*

uso del Lenguaje con Enfoque de Genero, 2021).

Quan anomena qui pot ocupar càrrecs, sempre detalla les dues possibilitats: “Presidente o presidenta, vicepresidente o vicepresidenta, magistrado o magistrada, procurador o procuradora, defensor o defensora, diputado o diputada, [gobernador o gobernadora, juez o jueza \[...\]](#)” (*Constitución de la República Bolivariana de Venezuela*, 2020). Si tenim en compte que una constitució no és una novel·la, ni un poema, que no es llegeix per elevar l'esperit, les dobles formes semblen oportunes, no fos cas que en algun moment algú emparant-se que el text està en masculí intentés expulsar les dones d'aquests càrrecs, cosa que al llarg de la Història ha passat més d'una vegada (recordem les moltes vegades que *ciudadà* no ha inclòs cap ciutadana ni els seus drets).

Un altre àmbit fonamental on hi ha hagut acció voluntària (per a contrarcor que s'emprengué) és en uns documents tan simbòlics i fonamentals com són els diccionaris. Primer als escolars, després fins i tot als diccionaris normatius; és a dir, els més prescriptius. A l'Estat espanyol el pioner va ser el *Diccionario de la lengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans; fa uns trenta-cinc anys es va començar a treballar en la primera edició editada finalment el 1995. Sis anys més tard, el 2001, es va publicar revisat el *Diccionario de la Lengua Española* de la RAE i l'ASALE. En tots dos, la iniciativa tenia, en principi, la voluntat d'intervenir-hi globalment; van arribar on van arribar, però va ser un començament¹. En aquest moment, les seves edicions en línia permetrien implementar canvis amb gran celeritat però una altra cosa n'és la voluntat. El 2018, l'Euskaltzaindia (Reial Acadèmia de la Llengua Basca) va abordar la proposta d'adaptar alguns termes del diccionari a una societat menys sexista. No em consta que la Real Academia Galega o l'Academia de la Llingua Asturiana hagin revisat els respectius diccionaris.

El camp semàntic on més canvis hi ha hagut als diccionaris, i no és per casualitat, és als oficis, càrrecs i professions. D'una banda, perquè pertanyen a allò públic; de l'altra, els canvis a les societats en aquest àmbit són vertiginosos. És difícil poder pensar si hi ha advocades que pot no existir-ne la denominació; quan no n'hi havia era una denominació impossible: com que no n'hi havia, no calia el terme per dir-les.

Un bon termòmetre són els canvis que hi ha hagut als col·legis professionals, quan les professionals s'hi han adscrit. Així, el Col·legi d'Advocats de Lleida va passar a anomenar-se “Col·legi de l'Advocacia de Lleida” amb un genèric; en canvi, el de Tortosa va preferir una forma doble: “Col·legi d'Advocats i Advocades de Tortosa”. D'altres van optar per un ordre d'aparició de femení i masculí invers com el “Col·legi de Publicitàries i Publicitaris i Relacions Públiques de Catalunya”. Totes les subtils preferències i matisos que la llengua permet ben a gust.

Acció voluntària que, és clar, sempre ha d'anar en paral·lel als canvis i millores que hi ha a la societat en la consideració de les dones. Vegem, per exemple, què va passar amb les antigues APA (associacions de pares d'alumnes). En un primer moment, van passar a anomenar-se AMPA, més tard es va crear AFA (associacions de famílies d'alumnat), més inclusiva encara. La llengua no ha canviat,

¹ Per als diccionaris normatius català i castellà: Lledó, Eulàlia (2000). Per al diccionari castellà: Lledó (Coord.), Calero i Forgas (2004).

les associacions es continuen dedicant al mateix. Les mares hi han participat sempre; és a l'inrevés, potser són els pares els que molt lentament s'hi van incorporant més. És evident, doncs, que l'arrel d'aquesta visibilització és la valoració de la tasca que fan les mares i la seva voluntat i desig que es veiés reconeguda també en la llengua. Cosa que confirma la trena entre canvis socials i llengua, i que per existir plenament cal tenir un lloc a la llengua. Les coses valorades tenen nom.

La llengua, una realitat complexa

Després d'aquesta rastellera no exhaustiva d'accions cal dir que les llengües, des del moment que formen part d'una realitat més àmplia, estan influïdes per una sèrie de fenòmens, alguns dels quals van més enllà del que és purament lingüístic. A partir d'ara m'entretindré en alguns casos concrets perquè penso que potser aclariran més les coses que no pas les generalitzacions.

Per començar, és interessant constatar que en les llengües geogràficament més esteses, innoven més les lingüistes que treballen geogràficament més allunyades del "centre", les "perifèriques". En definitiva, les que tenen l'acadèmia més lluny. En el cas del francès, durant aquests cinquanta anys han proposat abans i més, per exemple, noves formes pel que fa a càrrecs i professions les estudioses de les zones francòfones de Suïssa o del Canadà que no pas les de França. No és estrany, doncs, que qui va fer el pas d'anar més enllà de marcar amb un article l'existència d'aviadores (*la* piloto) van ser professionals d'Amèrica del Sud que es "van inventar" directament *pilotas*. "[Margot Duhalde] Con una trayectoria aérea de 60 años, quien fuera la primera comandante de un avión comercial chileno y la fundadora de la Agrupación Mujeres *Pilotas* Alas Andinas, cumplió la singular celebración en la localidad de Melipilla, a 60 kilómetros al suroeste de Santiago" (*EFE*, 2000: 53).

Més a prop de la llengua, un altre factor que sovint s'utilitza per menysprear els avenços en la representació femenina és assimilar-los a la correcció política. Res més fal·laç.

Hi ha un llenguatge políticament correcte que es caracteritza per no anomenar les coses pel seu nom. En lloc de *nana*, *persona petita* (que, per cert, vol dir una altra cosa); en comptes de *decreixement*, la befa del *creixement negatiu*; en lloc de *pobres*, *desfavorits*. Incís personal: soc baixa; no soc d'alçada *inadequada* o *inapropiada*, ni *baixeta* (a ningú se li acudiria titllar una persona alta amb el diminutiu eufemístic i atenuant *alteta*).

El terme *invàlid*, utilitzat inicialment a l'exèrcit per als mutilats que ja no eren aptes per al servei, es va considerar ofensiu i es va canviar per *minusvàlid*, però, és clar, també estava impregnat de negativitat i es va canviar per *discapacitat*, després per *persona discapacitada* i fins i tot per un desfici com *persones amb capacitats especials*. Sense adonar-se que els eufemismes que substitueixen termes malsonants tenen una vida limitada perquè ràpidament absorbeixen la càrrega pejorativa de la paraula que substitueixen. El terme *puta*, que significava *noia* o *nena*, va sorgir com a eufemisme i de seguida es va contaminar. El que ofèn, el que sona malament, no és la paraula, és el concepte i cap paraula pot amagar-lo. No té res a veure amb el desig que t'anomenin *metgessa* o *advocada* o simplement *dona*, si és que ho ets; és a dir, anomenar les dones pel seu nom. Podria

afegir-s'hi que en realitat el llenguatge sexista és el llenguatge políticament correcte atès que no esmenta les dones pel seu nom sinó amb “eufemismes”, perquè “eleva” les dones a una categoria superior, a la dels homes; al nirvana, vaja.

Sexe i gènere

La qüestió dels eufemismes no ha estat trivial aquests cinquanta anys. Hi ha una bona pel·lícula titulada *On the Basis of Sex* (EUA, 2018), dirigida per Mimi Leder, sobre Ruth Bader Ginsburg (1933-2020), la notòria jutgessa del Tribunal Suprem dels Estats Units. En la versió catalana es va traduir el títol per *Per raó de sexe*; és a dir, van respectar-hi la paraula *sexe*. En la versió castellana, en canvi, es va transmutar el títol per *Una cuestión de género*, on veiem que la paraula *sexe* es va traduir per *gènere*; és a dir, van descartar la paraula *sexe* que és la que sembla que corresponia.

Escollir una paraula o una altra és, doncs, una elecció (interessada).

La traducció lliure es practica en altres moments de la versió castellana; per exemple, quan tradueix una assignatura que imparteix Ginsburg, *Sex Discrimination and the Law* com a *Discriminación de Género y Ley*.

Se sol dir que l'anglès usa *gender* i no *sex*, i que, per tant, la totpoderosa llengua anglesa tradueix la paraula *sexe*, freqüent en les llengües romàniques, per *gender*. Queda, doncs, desmentit.

L'ús de la paraula *sexe* en el títol de la pel·lícula no hauria de sorprendre; recordem quina paraula clou la dinovena esmena (1920) de la Constitució dels EUA: “The right of citizens of the United States to vote shall not be denied or abridged by the United States or by any State on account of *sex*”; és a dir, “...per raó de *sexe*”. No és cert, doncs, que el nostre *sexe* és el seu *gender*, que és l'argument que s'acostuma a fer servir quan es parla de la proliferació de la paraula *gènere* per substituir paraules específiques i ajustades a diferents contextos. És evident que en la majoria de les enquestes no et pregunten de quin gènere ets, sinó de quin sexe. Una altra cosa és que falti a l'enquesta una o més caselles per cobrir altres possibilitats.

El títol de *On the Basis of Sex* és un sintagma extret literalment de l'escrit de Ginsburg per defensar una de les moltes causes que va portar als tribunals i en la qual es basa la pel·lícula. El moment clau pel que fa a la llengua és quan, de sobte, la secretària que passa a net l'al·legat fa notar a la jutgessa que la paraula *sexe* surt a cada pàgina un munt de cops, una paraula una mica dura i malsonant —tabú, vaja—, i que potser seria millor canviar-la; s'entén que per no incomodar el tribunal i perquè se la prenguin seriosament. Així ho van fer, i l'escollida va ser *gender*. Literalment, un eufemisme.

Habitualment s'argumenta també que la paraula *gènere*, en relació a les expressions *estudis de gènere*, *perspectiva de gènere*, etc., és un calc de l'anglès, i en part ho és; però és que, a més, eviten —en el món acadèmic, en l'àmbit polític, etc.— una altra paraula forta i “malsonant” com seria, per a aquests dos casos, *feminista* (*estudis feministes*, *perspectiva feminista*). Una substitució eufemística similar a la de *gender* per *sexe* en l'escrit de la jutgessa Ginsburg. La tàctica, doncs, d'utilitzar un

llenguatge neutre que passi desapercbut i que no molesti ningú. D'altra banda, que la paraula *feminisme* i derivades fereixin algunes orelles n'explica la vigència i l'extrema necessitat.

El que es desprèn dels avatars de la traducció del títol i de la intervenció de la secretària és que els eufemismes funcionen igual, com a mínim, en les llengües romàniques i en l'anglès. I el més important, influeix en les propostes i solucions per visibilitzar les dones.

Extralimitacions

Una altra qüestió a tenir en compte en abordar algunes denominacions és que de vegades es cometien excessos que en realitat mostren fins a quin punt només veiem els homes, fins a quin punt se'ls pot arribar a posar al centre i ocupar-lo sencer.

Analitzem, per exemple, la paraula *monoparental*. Hi va haver un temps en què algú deia que la paraula *homosexual* era una paraula discriminatòria perquè *homo* es referia a *home*, sense adonar-se que *homo* vol dir *igual* o *homogeni*. Amb *monoparental* penso que passa una cosa semblant; és a dir, hi ha qui s'oposa a *monoparental* i vol substituir-la per la denominació *monomarental*; al meu entendre, un error. Sobretot perquè una vegada més renunciàrem a la centralitat, a situar-nos al centre, i a homenatjar l'experiència femenina. *Parental*, que es relaciona amb *parentiu* (i no amb *patern*), ve de *parere*, de *parir*, com *parenta*, com *parent*; per tant, el terme *monoparental* no es refereix al pare, no és sexista. El terme *mono* s'utilitza en molts contextos i és evident que aquí parla d'una única persona; per tant, *monoparental* és adequat perquè indica que només una persona (parenta) és responsable d'aquesta organització familiar. Insisteixo que, en procedir de *parir*, abraça clarament una experiència femenina i renunciar-hi és amagar, negar o menysprear una experiència central per a moltes dones i regalar als homes tot el que té a veure amb el parentiu.

En començar, citava el geni de la llengua. Aquest geni fa que *persona treballadora* descrigui una característica o qualitat personal i no que s'estigui referint a *treballadores i treballadors*; és a dir, a una situació laboral. S'hauria de tenir molt present quan s'elaborin guies.

Gaies paraules

El cas de *monoparental* recorda el que va passar amb *gai-a*, paraula d'origen provençal que avui existeix a moltes llengües. La paraula denominava persones, tant dones com homes, amb preferències i inclinacions sexuals cap a algú del mateix sexe. Així consta al solvent diccionari d'anglès COBUILD. Poc a poc, es va tendir a utilitzar la paraula *gai* per als homes i la paraula *lesbiana* per a les dones. Un exemple paradigmàtic d'aquest ús (a més del fet que en general els col·lectius que s'autodenominen *gai* són només d'homes i els grups que s'autodenominen *lesbians* incorporen sense excepció només dones) el trobem als noms de les antigues Coordinadora Gai-Lesbiana de Catalunya o de la Federación Estatal de Gais y Lesbianas. És a dir, l'ús d'aquesta paraula tan bonica, musical,

econòmica i eminentment alegre, molt versàtil, perquè té flexió de gènere, s'ha restringit perillosament.

Segons el *Dictionary of Slang and Unconventional English*, la paraula *gai-a* agafa l'accepció d'homosexual cap al 1930 o potser abans. Fa poc va fer cinquanta anys que Dolores Klaich va suggerir (i ho corroboren altres) al revelador llibre *Woman Plus Woman. Attitudes Toward Lesbianism* que és molt probable que la paraula *gai-a* fos creada per Gertrude Stein (1874-1946). Stein la va fer servir profusament a l'escrit "Miss Furr and Miss Skeene", inclòs a *Geography and Plays* (1922), on, molt al seu estil, juga constantment amb els diferents sentits de *gai-a*, inclòs el sentit d'homosexual: "Helen Furr i Georgine Skeene [...] vivien doncs molt normalment, sent doncs molt normals i sent doncs gaies. Van aprendre moltes maneres de ser gaies i eren doncs gaies sent molt normals i sent gaies [...]" (Stein, 1922: 8).

La narració està inspirada en una parella real i el 1933, Miss Squire (Miss Furr a la ficció) va escriure una carta des de Vence a Gertrude Stein i Alice B. Toklas en què deia: "[...] però ens encanta el paisatge i la proximitat de Niça i de la costa, que és gaia i sofisticada. A la senyoreta Furr li agraden les coses gaies, adora ser gaia i vol que tot el món i tot sigui gai. Molt tendrament vostra [...]" (Klaich, 1974).

Un cas de manual. Una pràctica femenina encarnada en una paraula es generalitza i finalment els homes se n'apoderen i les dones són expulsades d'una denominació originàriament i legítimament seva. L'apropiació i la restricció que pateix em sembla un robatori. La reivindico, per tant, com a genèrica.

I apunto que això de situar-nos al marge, a la perifèria, és una dels trets més tòxics del patriarcat respecte a (auto)denominar-nos. Una mostra lingüística de la nefasta idolatria cap als homes. Perdem la rica genealogia femenina, i en aquest cas concret neguem Stein; li neguem tota autoritat.

El sexisme de la *lideressa*

Un altre factor que té lamentablement un impacte molt fort en el llenguatge és el sexisme. No em refereixo als usos lingüístics sexistes com per exemple referir-se a dones i homes de manera inequívoca a partir dels noms i cognoms, o a l'ús de diminutius per minimitzar i familiaritzar les dones malgrat que el contingut no en digui res de dolent. Em refereixo a un concepte fonamental, el sexisme com una actitud caracteritzada pel menyspreu i la desvalorització, sigui per excés o per defecte, del que són o fan les dones².

Vegem com funciona a través de la llengua, no en els usos o formes, que són fàcils de modificar, sinó també en els continguts. Un cop més, potser un cas concret ho explicarà millor i serà més representatiu.

² Per als conceptes de sexisme i androcentrisme un document accessible a Lledó, Eulàlia (2009).

Recordaran que a finals del 2007 Esperanza Aguirre, llavors presidenta de la Comunitat de Madrid, es va proclamar “lideressa nacional” en una roda de premsa. “Pero Aguirre acabó con la cuña: ‘Como me consideran [en el partit] lideresa nacional, saldré mucho fuera de Madrid’ para [acompañar al candidato, Mariano Rajoy](#)” (Moreno, 2007).

La premsa i els mitjans de comunicació tant en català com en castellà van reaccionar amb moderació i prudència davant aquest neologisme totalment innecessari. Vegem-ne un d’un diari català: “L’altra *lideressa* amb dificultats, Esperanza Aguirre, una referència per al sector més dur del PP, no concita els suports de Barberá” (Redacció, 2016).

I un en castellà: “La presidenta de la Comunidad Autónoma de Madrid, Esperanza Aguirre, se ha autoproclamado *lideresa* del PP a solo unos días de la convención nacional de su partido, pistoletazo de salida para la recta final de la campaña electoral que se inició el [15 de marzo de marzo de 2004](#)” (Anon, 2007).

Força mitjans, *La Voz de Galicia*, *El siglo de Europa*, *Noticias de Álava* i un llarg etcètera van utilitzar l’expressió *autoproclamada* però no van fer cap comentari, ni sobretot cap comentari feridor o insultant.

La pertinença de *membra*

Mig any més tard, el juny de 2008, la ministra Bibiana Aído també va innovar en citar *les membres* en una comissió del Congrés on informava sobre el pla nacional de sensibilització i prevenció de la violència de gènere 2007-2008: “Quiero agradecer a sus señorías la atención que me han prestado, estoy convencida de que el compromiso con la igualdad de los miembros y *miembras* de esta comisión será muy relevante a la hora de conseguir los objetivos que [la sociedad española nos está reclamando](#)”.

La reacció va ser esfereïdora. Extrec del remolí de porqueria algunes de les diatribes i insults que va rebre per part de tres periodistes indignats i escandalitzats pel fer d’usar una paraula d’ús comú al cap de poc temps.

En un mitjà en què es destacava la seva extrema joventut, un detall que no s’acostuma a esmentar en els ministres, la seva actuació es descrivia com un cop de peu a la llengua. “Bibiana Aído, la jovencísima ministra de Igualdad, ha empezado con mal pie su carrera política. De su bautismo en el Congreso, el pasado lunes, solo ha trascendido su *patada* al diccionario y a la RAE con aquella apelación a las ‘[miembras](#)’ de la Comisión” (Forcada, 2008).

En un altre, l’autor del qual té una peregrina idea del que és el llenguatge políticament correcte i mostra una certa malvolença contra la igualtat, deia: “Tal vez Bibiana Aído, titular de un ministerio casi vacío de contenido, pase a la historia por la propuesta de que el *Diccionario* oficial incorpore el femenino *miembra*. Junto a la lógica rechifla, tan atrabiliaria proposición ha levantado aplausos entusiastas de los adictos a la llamada [corrección política en el lenguaje](#)” (Busquet, 2008).

Un altre que també s'esplaia amb ganes i fins i tot amb insults, també esmenta la joventut d'Aído, i es dedica a demostrar que a Amèrica Llatina no s'utilitza el terme. Alguns detalls.

“Burla, irritación, chanza, sonrojo, vergüenza, sarcasmo. Es lo que sintieron los iberoamericanos al conocer que la joven ministra española de algo tan abstracto como la Igualdad, Bibiana Aído, había afirmado que utilizó en pleno Congreso de los Diputados el término *miembra* porque se había familiarizado con él en una estancia en El Salvador. Según *el chascarrillo* de la *joven* ministra, en El Salvador sí se utiliza ‘una terminología similar’ [...]. En los países iberoamericanos se comparte y aplaude la opinión expresada por el académico Gregorio Salvador: ‘¡Es una vergüenza que una ministra de España utilice el español de esa manera! Me parece insultante, porque en América es donde puede producir más irritación una cosa de este tipo porque la atención, el cuidado y el mimo que suelen tener en la utilización de nuestra lengua común es generalmente superior al que se tiene en España’. Gregorio Salvador recalcó: ‘Eso solo se le puede ocurrir a una persona carente de conocimientos gramaticales, *lingüísticos y de todo tipo*’” (Ibarz, 2008).

Els atacs van ser tan pujats de to que fins i tot la premsa els va destacar. Vejam què en va dir una periodista.

“La palabra “miembra” es una incorrección. No figura en el diccionario de la Real Academia Española, que fija la norma. Proferirla es una “estupidez”, una “sandez” y una muestra de “feminismo salvaje”, según Javier Marías, Fernando Savater y Juan Manuel de Prada. Pocas veces un error gramatical —con o sin intención— desató tales diatribas contra una miembro del Gobierno como le está ocurriendo a Bibiana Aído, la primera ministra de *Igualdad de la historia de España*” (Constenla, 2008).

Poc després l'expressió es trobava a la premsa sense que en pertorbés la comprensió a ningú, ni s'hagués de lamentar cap atac d'apoplexia.

“La ministra [...] dio por hecho su voto, en tanto que diputada del PSC, contra el veto a los presupuestos sin esperar la decisión colegiada de la cúpula de los socialistas catalanes. Sin embargo, Chacón tampoco podía poner en duda en tanto que *miembra* del Gobierno, y, por lo tanto corresponsable del proyecto, su apoyo a las cuentas del Estado” (Redacción, 2008).

I encara més: sense que qui es va oposar a aquesta innovació i progrés amb insults i vexacions s'excussin al més mínim quan *miembra* es va normalitzar (tal com va passar quan es van implantar els femenins *ministra* o *presidenta*). Un procediment ja clàssic.

Per cloure la qüestió, acabaré dient que la primera aparició que tinc recollida és de l'any 1987, més de vint anys abans de la intervenció de la ministra. La vaig trobar a *Madre por un día*, obra de teatre del Grupo de Arte Feminista Polvo de gallina negra de Maris Bustamante i Mónica Mayer. Un cop més, la innovació ve d'Amèrica Llatina, concretament de Mèxic.

Recapitulem

L'única incògnita és per quines raons van ser rebudes de manera tan diferent totes dues, diguem-ne, innovacions. Aguirre va optar en *lideresa* per una flexió innecessària atès que en *líder* el gènere es marca amb l'adjectiu, article, etc., *la líder, el líder*, com a *taxista* o a *telefonista*. Va tenir especial punteria en la flexió: és procliu a l'obsolescència i tendent a marcar les experiències de les dones no com a diferents sinó com a escassament professionals i inferiors a les masculines. Per dir-ho d'alguna manera, va (auto)ridiculitzar el seu paper com a líder. Res no és més grat al patriarcat.

Al seu torn, Aído va “inventar” un femení amb terminació en *-a*, la més freqüent i productiva en les llengües romàniques, encara que no l'única, per a una activitat seriosa i ben considerada, fins i tot es podria dir que amb prestigi, com és formar part d'una comissió parlamentària (prohibida anteriorment a les dones) i això va doldre a qui preferiria veure les dones en llocs subalterns, però que en el cas d'accedir a càrrecs prestigiats, pensa que almenys haurien de tenir la deferència de (auto)anomenar-se en masculí. En aquest sentit, veiem que les grans polèmiques a l'hora d'implementar professions i càrrecs en femení no són en paraules com *minera, jornalera*, etc., sinó com *cancellera* (Merkel), *ministra* (Thatcher, ministres franceses), etc. Paraules, que com *membra*, no tenen cap dificultat lingüística per a la seva formació, però que corresponen a professions o càrrecs colonitzats pels homes i durant segles prohibits a les dones.

La flexió *-essa* és delicada, ja Gertrudis Gómez de Avellaneda (1814-1873) i Carolina Coronado (1823-1911) van reflexionar sobre si era millor que les denominessin *poetes* o *poetesses* (que moltes coses han passat abans de fa cinquanta anys). La darrera denominació té un clar deix de menyspreu, com si les *poetesses* fossin unes diletants capaces només d'acoblar rodolins i no de fer poesia autèntica. Com sempre en aquests casos hi ha molts matisos; es pot argumentar que *lideressa* o *poetessa* marquen amb més força la feminitat i per això algunes dones les prefereixen, però la feminitat també es marca en frases com “Aído va ser *una bona líder* per a la llei de l'avortament” o “Carolina Coronado és *una gran poeta romàntica*”. D'altra banda, algunes poetes han reivindicat la denominació *poetessa* i li han donat la volta; de la mateixa manera que hi ha gaies que s'anomenen amb orgull amb paraules inicialment despectives o insultants com *camionera* o *bollera*.

Quan a principi dels anys noranta es va revisar el sexisme i l'androcentrisme del diccionari normatiu català, es va preguntar a les interessades (una manera excel·lent de procedir), a les poetes, com preferien ser anomenades i es van decantar per incloure's en la forma invariable *poeta*; així es va fer i es va deixar al diccionari *poetessa* com a forma secundària amb una remissió a *poeta*.

Que no passi com amb *gai-a* o *monoparental*: no hi renunciem i regalem el títol de propietat de paraules com *poeta* i *líder* als homes. (Això no treu que si hi ha professionals que prefereixen *poetessa* o *lideressa*, que es troben a gust emprant-les, faran bé d'usar-les.)

La meua intenció en tractar els casos de *membra* i *lideressa* era deixar clar que a l'hora d'optar per solucions lingüístiques que aparentment només tenen a veure amb el llenguatge, altres aspectes de la realitat, en aquest cas de la ideologia, sobretot el sexisme i l'androcentrisme (que operen en

qualsevol aspecte de la vida) tenen un paper fonamental que cal tenir en compte si volem entendre el que passa.

Per acabar, esmentaré el cas d'aquelles professionals que prefereixen ser denominades en masculí. No comparteixo l'estratègia, però n'entenc l'elecció. Pensen que és una llàstima haver-se esforçat tant per ser finalment una mera *enginyera* o una simple *doctora* i no atènyer la brillant condició i l'autoritat d'*enginyer* o *doctor*, títols molt més seriosos que a més les eleva per sobre de la servitud de ser “només” una dona. És androcentrisme en estat pur, i ja hem vist com opera el sexisme a les professions.

Recordem que l'androcentrisme consisteix en un punt de vista orientat pel conjunt de valors dominants en el patriarcat, per una percepció centrada en allò masculí. Creure que les experiències masculines inclouen i són la mesura de les experiències humanes; per tant, la mirada androcèntrica valora només el que és masculí. En considerar que els homes són el centre del món i el patró per mesurar qualsevol persona, presenta la vida de les dones com una desviació de la norma.

Ser conscient d'aquesta òptica és bàsic per analitzar la realitat amb un mínim de rigor. És molt útil i necessari, insisteixo, tenir-la present per a tot tipus de qüestions lingüístiques. En els darrers cinquanta anys s'ha avançat molt en l'anàlisi i aplicació d'aquests dos conceptes. I no tan sols en la reflexió sinó també en solucions per superar-los.

Una de freda i una de calenta

Un aspecte més de l'onada reaccionària general —que va pujant de to i perillositat— és la irracional ràbia que desperta sobretot en la dreta el llenguatge inclusiu. La política institucional no se'n salva, al contrari, es concreta en diferents llocs. Si ens limitem a les llengües llatines, constatem que a final del 2021 el govern del PP i Vox de la comunitat de Múrcia van reclamar l' “[expresión prohibición del llamado ‘lenguaje inclusivo’](#)” (Cabrera Catanesi, 2021) en l'Administració i, potser encara més greu, en l'Educació. Dos anys després, el novembre del 2023, el pompós president de França, Emmanuel Macron, també el va prohibir.

El juliol del 2024, a Itàlia, un senador de la Lega proposa una llei per “[abolir l'ús del femení en els actes públics](#)” (Anon, 2024), sobretot pel que fa a càrrecs i professions (com sempre, les prestigïades), amb multes de fins a cinc mil euros per escriure *síndica* o *advocada*.

La lingüista Alma Sabatini (1922-1988) s'estiraria els cabells en veure com s'escup sobre els avenços que va consignar i proposar a l'indispensable i pioner *Il sessismo nella lingua italiana* (Sabatini, 1987), escrit fa gairebé cinquanta anys i en el qual totes ens vam abeurar.

Sense abandonar la política, és interessant i il·lustratiu veure com la repressió i les prohibicions conviuen amb reivindicacions de gran envergadura; així, l'1 d'octubre del 2024, Claudia Sheinbaum, en l'acte solemne de la presa de possessió com a presidenta de Mèxic, va fer un emocionat i encertat cant a la visibilització. Cito literalment.

“Dije que el pueblo fue muy claro al decir este 2 de junio, es tiempo de transformación y es tiempo de mujeres. Durante mucho tiempo, las mujeres fuimos anuladas [...]. Hoy sabemos que las mujeres participaron en las grandes hazañas de la historia de México desde diferentes trincheras, y también sabemos que las mujeres podemos ser *presidentas*, y con ello hago una respetuosa invitación a que nombremos *presidenta* [alarga con intención la *a*], con *-a* al final, al igual que *abogada*, *científica*, *soldada*, *bombrera*, *doctora*, *maestra*, *ingeniera*..., con *-a*. Porque como nos han enseñado, *sólo lo que se nombra, existe*” (Sheinbaum Pardo, 2024) [A partir del minut 37:28].

Contrastos té la vida. La Història avança a un ritme desigual, de vegades sembla que a tomballons, de vegades, en ziga-zaga, o fent dos passos endavant i un (o més) enrere. No cal afegir gaire al parlament de la presidenta i científica Sheinbaum, potser lloar-li l'exactitud i precisió, el bon gust, en les professions que va escollir per demostrar que tant aquests quefers com les denominacions són patrimoni de les dones.

Podem anar una mica més lluny. De vegades, les institucions o acadèmies que vetllen per la llengua intenten prescriure sobre el llenguatge inclusiu (o impedir-lo). L'última vegada que es va fer a l'Estat va ser el 20 d'octubre del 2023. La Secció Filològica de l'IEC va aprovar en reunió plenària el document *El llenguatge inclusiu: compatibilitat dels recursos estilístics dels usos no sexistes amb la normativa lingüística* (Secció Filològica de l'IEC, 2023). En dedica el primer apartat al masculí, al qual considera no marcat, creença que l'agermana, com a mínim, amb les acadèmies de les altres llengües romàniques, inclosa la RAE.

Però en un altre apartat parla que per visibilitzar les dones a la llengua, el català (es pot ampliar al castellà) disposa de diversos recursos lingüístics que no contravenen la normativa.

Un dels quals és l'ús de formes dobles. Cosa sorprenent: si creuen que el masculí és genèric, les haurien de rebutjar perquè no calen. Aclareix, però, que es poden usar “en alguns contextos” i sense “abusar-ne”. Dos criteris subjectius. ¿Qui decideix que el context ho permet? ¿Totes les i els parlants tenen la mateixa percepció del que és un abús? Un dels exemple és: “Entrevistarem *les enginyeres i els enginyers* del projecte”. Estic segura que hi ha qui diria que és un abús.

Val a dir que la vigília del 8 de març del 2012, les tres acadèmiques i vint-i-sis acadèmics que van assistir al Ple de la Real Academia Española del dia 1 van subscriure un informe redactat per Ignacio Bosque titulat *Sexismo lingüístico y visibilidad de la mujer*, que va aixecar una gran polseguera. Molt congruent amb la posició de l'IEC, en la redacció de l'informe es van utilitzar diverses dobles formes, just la incorrecció que blasmaven i que pretenien eliminar.

El document de l'IEC continua explicant que quan es desdoblen noms modificats per un mateix adjectiu, no cal desdoblar-lo, “Els socis i (les) sòcies *implicats* en l'estafa hauran de declarar”. Doncs bé, hi ha nombroses guies sobre llenguatge inclusiu que fa temps que proposen aquesta fórmula.

En un altre ordre de coses, tots dos diccionaris normatius inclouen un gran nombre d'oficis que tenen en compte i respecten les professionals. Femenins que temps enrere (al·ludint a allò que denominaven el “sexe del referent”) consideraven propis d'analfabets i/o de feministes.

Veiem, doncs, que algunes institucions acadèmiques fins i tot comencen a apropiat-se tímidament del llenguatge inclusiu. Benvingudes siguin. També cal destacar que les guies de llenguatge inclusiu marquen el camí, per exemple, en l'apartat de paraules col·lectives, que tots dos

diccionaris ja reconeixen i adopten, quan no fa gaire criticaven aquest tipus de paraules, sobretot si no eren de les encunyades.

Finalment, partits d'esquerra (CUP, Comuns, Sumar, Podemos...) han pres la decisió política d'intentar autodenominar-se en femení.

Noves formes per dir-nos

A les millores cal sumar-hi que els darrers anys han emergit i s'han concretat una sèrie d'euforitzants i imaginatives propostes per visibilitzar les dones i les seves potències. Curiosament, uns canvis no induïts per ningú: és a dir, els millors, els òptims. S'ha parlat al principi d'aquestes línies que en llengua es poden produir canvis perquè algú els promou o suggereix, contràriament a això, els que es veuran a continuació són "espontanis"; ningú, cap guia, els ha proposat però és clar que responen a canvis profunds en la societat. De vegades, són tan grans que costa de percebre'ls. En concretar-se a la llengua, veiem que la llengua s'erigeix en notària d'una realitat canviant. Són a més els canvis on millor es pot veure la profunda relació entre contingut i forma.

En efecte, les maneres concretes que va adoptant actualment la llengua per visibilitzar les dones responen a una percepció diferent de qui som o de què fem les dones, a d'altres maneres d'habitar el món, a una manera d'estar-hi més còmoda i van molt més enllà de les barres, les formes genèriques, les formes dobles, els asteriscs (més tard substituïts per les arroves), les crosses que ens van permetre començar a caminar fa cinquanta anys. N'enumeraré algunes.

En primera persona: *una*

Encara que en res i menys en la llengua hi ha comportaments uniformes, es pot apuntar que fa cinquanta anys la major part de les dones ens referíem a nosaltres mateixes amb un *un* ("*un* pensa...") i es feia servir *una* quan l'experiència només podia ser específicament femenina ("quan *una* té la regla..."). De mica en mica vam començar a autodenominar-nos en femení ("*una* es pregunta si...", "de cara a conèixer-se *una* mateixa"). La primera pista la vaig trobar fa trenta anys en un article de Maruja Torres (1995: 6), on afirmava que "*Una* se hizo periodista para ver mundo [...]", on és evident que no parlava només d'una experiència personal o només femenina sinó universal. Com aquest altre: "*Una* aprén a lluitar amb les pitjors coses imaginables, trobar l'esperança i tirar endavant" (Toledo, 2008: 5). Aquest article *una* tan significatiu no ha fet més que créixer exponencialment aquests darrers anys.

En primera persona: adjectius i substantius

Evidentment, té correlats. Es concreta també en l'ús de substantius i adjectius en femení. "Desde el estreno de *Días felices* he dedicado mi energía en el teatro a trabajar en esta inmovilidad móvil. [...] Funciona. [...] Como *una malabarista* tirando tres pelotas al aire sin parar de dar vueltas. Cuando diriges a Beckett, estás *obligada* a crear algo nuevo y distinto a lo que se ha hecho" (Novell, 2005: 4-5). Es refereix a una experiència compartida per tots dos sexes, però com que parla a partir d'ella, estableix la comparació amb *una* malabarista i no

amb *un*. A continuació, i per la mateixa raó, l'adjectiu femení pot englobar directores i directors. Potser ens indica un camí: l'ús del femení si qui parla és una dona i del masculí si el que parla és un home.

Concordances inusitades

Aquest posar-se al centre, aquest parlar des de si mateixa s'encomana a les concordances. Pensàvem que una paraula com *algú* només podia concordar en masculí i vet aquí que trobem concordances com la següent: “Sin duda, es una de las grandes filántropas españolas [...]. Ella pensaba que le iban a pedir cuentas cuando muriera y que tenía que estar preparada para este momento”, afirma *rotunda alguien* que la conoció muy de cerca” (Pérez Ramírez, 2010: 27).

Femení “universal o genèric”

Aquesta fórmula de visibilitzar les dones, de no amagar-les, ens duu a un altre canvi radical per la senzillesa i economia. Em refereixo a l'ús del femení per abastar un grup humà compost per persones de tots dos sexes: “Schulman alega que los lectores y estudiosos de la obra de Moore “deben” conocer esos ensayos previos y “deben” hacerlo en orden cronológico. Es evidente mi absoluto desacuerdo con ese criterio exhumatorio, que contraviene el derecho elemental de la poeta a definir los límites y el contenido de su obra” (Moore, 2010: 8). Òbviament afirma que tant *una* com *un* poeta tenen dret a definir el contingut de la seva obra.

Masculí “específic”

Com un mirall i en paral·lel, si es parla d'una experiència masculina, sol especificar-se cada cop amb més freqüència i, així, on abans s'hauria fet passar la part pel tot, ara es concreta més fidelment la realitat. Vegem-ne un exemple paradigmàtic: “Fue la aparición de las masas como nuevo sujeto de la política y la correlativa universalización del sufragio *masculino* lo que especializó al político *como un profesional del poder*” (Juliá, 2015). No fa gaire temps no s'hauria afegit *masculí* a sufragi obviant que el tenien prohibit a les dones i menyspreant així la seva experiència.

Alternació de femení i masculí

Aquest recurs per visibilitzar les dones cada vegada és més present tant a la premsa com a altres àmbits: “Una és que, als teatres d'òpera s'ajunten els millors i més variats oficis del món i hi brillen: electricistes, maquilladors, sabateres, fusters, sastres, músiques [...] taquillers, afinadores, *cineastes, càmeres i molts més*” (Coderch, 2020).

La major part d'aquests canvis apunten cap a direccions noves i optimistes. Van més enllà de visibilitzar les dones amb dobles formes i formes genèriques. Insisteixo que són canvis no induïts, responen a la voluntat i al desig de dones ben diverses de representar-se i de tenir un lloc a la llengua.

Com a creadora de guies no puc més que alegrar-me que els recursos i solucions més belles, més pràctiques, més econòmiques i més imaginatives surtin de qui parla i no de qui d'una manera o altra proposa des de dalt. Les guies van, doncs, amb la llengua fora darrere de les i els parlants, com ha passat i passa en qualsevol canvi important a la llengua.

L'ús de la paraula *una* o el de substantius o adjectius femenins per autoreferenciar-se implica utilitzar la llengua de manera diferent segons el sexe.

Les concordances inusitades mouen combinacions que semblaven impossibles. El femení amb valor universal o genèric i el masculí específic són dues cares d'una mateixa moneda per incloure o excloure. L'alternació de femení i masculí invita a imaginar que tots dos puguin ser genèrics: l'un ho és perquè l'altre també ho és. Tot un canvi de paradigma. Fórmules que mostren una vegada més que la llengua no tan sols reflecteix la societat que el parla, sinó que en condiciona el pensament, les maneres d'emancipar-se, el desenvolupament social i la imaginació. Li dona ales.

Per concretar. Penso que per avançar en una llengua que inclogui les dones i les seves experiències cal incidir i insistir en tres aspectes fortament interrelacionats entre si que hem anat veient.

a) reconèixer sempre la feina de les qui ens van precedir, de les nostres ancestres, perquè no se n'esborrin les traces i perquè ens mostrin les senyes, i perquè puguem constituir una baula més de la plena tradició femenina;

b) ser conscients, per tant, que la ignorància de qui són i dels seus assoliments, una llarga genealogia (que de vegades es presenta com acabada d'inventar), parla no del passat sinó sobretot dels esbiaixats paràmetres actuals i de la nostra imperfecció. De la criptogínia, aquest fenomen recurrent al llarg de la història a la major part de les cultures que es caracteritza per l'ocultació de les dones i referents femenins en els diferents àmbits de la societat, especialment els de més prestigi;

c) aquests reconeixement i coneixement només es podrà dur a terme si paral·lelament a això i al reconeixement imprescindible de l'autoritat femenina, deixem d'adorar el patriarcat. Aquesta devoció que ens fa posar allò masculí al centre, sobrevalorar-lo i veure'l com el cànon. Per entendre'ns i acabar amb un cas de llengua: no són més dignes les denominacions en masculí que en femení, no per fer-te anomenar *pintor* seràs més que una *pintora*; és possible, a més, que no per denominar-te *pintor* et vegin més que com una "dona que pinta".

Penso que no m'erro si dic que són tres puntals que el feminisme hauria de tenir sempre ben presents siguin quins siguin els àmbits i els camps que abordi.

BIBLIOGRAFIA

- Anon (2007). “Habemus lideresa”. A: *Canarias7*, 7 de novembre. Disponible a: https://www.canarias7.es/hemeroteca/habemus_lideresa-FFCSN71613 [04/02/2025].
- Anon (2024). “Fino a 5mila euro di multa per chi scrive ‘sindaca’: la proposta di legge della Lega per abolire l’uso del femminile negli atti pubblici”. A: *il Fatto Quotidiano*, 21 de juliol. Disponible a: <https://www.ilfattoquotidiano.it/2024/07/21/fin-a-5mila-euro-di-multa-per-chi-scrive-sindaca-la-proposta-di-legge-della-lega-per-abolire-luso-del-femminile-negli-atti-pubblici/7631479/> [04/02/2025].
- Busquet, Joan (2008). “Las monsergas de Aído”. A: *El Periódico*, 13 de juny. Disponible a: <https://www.almendron.com/tribuna/las-monsergas-de-aido/> [04/02/2025].
- Cabrera Catanesi, Santiago (2021). “PP y Vox aprueban multar a quien use el lenguaje inclusivo en la Administración de Murcia”. A: *El Diario*, 10 de novembre. Disponible a: https://www.eldiario.es/murcia/politica/pp-vox-sacan-adelante-mocion-sancionar-lenguaje-inclusivo-administracion-murciana_1_8476375.html [04/02/2025].
- Campoamor, Clara (1981). *El voto femenino y yo. Mi pecado mortal*. Barcelona: laSal.
- Coderch, Pablo Salvador (2020). “Dos tipus de ciutat”. A: *La Vanguardia*, 13 d’octubre. Disponible a: https://cat.elpais.com/cat/2020/10/13/opinion/1602589498_633972.html [05/02/2025].
- Constenla, Tereixa (2008). “El lenguaje es sexista. ¿Hay que forzar el cambio?”. A: *El País*, 14 de juny. Disponible a: http://www.elpais.com/articulo/sociedad/lenguaje/sexista/Hay/forzar/cambio/elpepisoc/20080614elpisoc_1/Tes [04/02/2025].
- Constitución de la República Bolivariana de Venezuela (2020). Disponible a: <https://venezuela.justia.com/federales/constitucion-de-la-republica-bolivariana-de-venezuela/> [04/02/2025].
- EFE (2000). “Celebra 80 años con un salto en paracaídas”. A: *El País*, 13 de desembre de 2000. Disponible a: https://elpais.com/diario/2000/12/13/agenda/976662004_850215.html [04/03/2025].
- Forcada, Daniel (2008). “Aído se siente maltratada por la prensa y Chaves llama machistas a quienes la critican”. A: *El Confidencial*, 11 de juny. Disponible a: https://www.elconfidencial.com/espana/2008-06-11/aido-se-siente-maltratada-por-la-prensa-y-chaves-llama-machistas-a-quienes-la-critican_201201/ [04/02/2025].
- Gaceta de Madrid (1931). “Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes. Reales Órdenes Núm. 53”. A: *Gaceta de Madrid*, (15), 15 de gener. Disponible a: https://www.boe.es/diario_gazeta/comun/pdf.php?p=1931/01/15/pdfs/GMD-1931-15.pdf [14/03/2025].
- Ibarz, Joaquim (2008). “En América no hay miembras”. A: *La Vanguardia*, 13 de juny. Disponible a: <https://blogs.lavanguardia.com/america-latina/en-america-no-hay-miembras/> [04/02/2025].
- Juliá, Santos (2015). “Del desprecio al experimento”. A: *El País*, 12 d’abril. Disponible a: <https://www.almendron.com/tribuna/del-desprecio-al-experimento/> [04/02/2025].
- Klaich, Dolores (1974). *Woman Plus Woman. Attitudes Toward Lesbianism*. Nova York: Simon & Schuster.

Ley Para La Promoción y uso del Lenguaje con Enfoque de Genero (2021). Disponible a: <https://www.asambleanacional.gob.ve/leyes/sancionadas/ley-para-la-promocion-y-uso-del-lenguaje-con-enfoque-de-genero> [04/02/2025].

Lledó, Calero (Coord.) i Forgas (2004). *De mujeres y diccionarios. Evolución de lo femenino en la 22ª edición del DRAE*. Madrid: Instituto de la Mujer. Disponible a: <https://www.eulalialledo.cat/wp-content/uploads/2017/02/2004DeMujeresyDiccionariosEvolucionFemenino.pdf> [04/02/2025].

Lledó, Eulàlia (2009). *De llengua, diferencia i context*. Barcelona: Institut Català de la Dona. Disponible a: https://www.eulalialledo.cat/wp-content/uploads/2017/02/2005_2007_Dellengua2edicioBO2.pdf [04/02/2025]

Lledó, Eulàlia (2000). *De les dones als diccionaris: anàlisi de la presència femenina en tres diccionaris*. Tesis doctoral. Departament de Filologia Romànica. Universitat de Barcelona. Disponible a: https://www.eulalialledo.cat/wp-content/uploads/2021/12/ELC_TESIpenjadaTDX.pdf [04/02/2025].

Moore, Marianne (2010). *Poesía completa*. Barcelona: Lumen.

Moreno, Juanma (2007). “Esperanza Aguirre presume de que en el PP la consideran ‘líderesa nacional’”. A: *Público*, 8 de novembre. Disponible a: <https://www.publico.es/espana/esperanza-aguirre-presume-pp-consideran.html> [04/02/2025].

Novell i Clausells, Rosa (2005). “Desde la actriz / directora. La inmovilidad móvil”. A: *La Vanguardia, Culturas*, 229, 8 de novembre.

Pérez Ramírez, Pilar (2010). “Los Bill Gates españoles”. A: *Capital*, 20 de gener.

Plaza, Carme (1985a). “La llengua i les dones”. A: *Escola Catalana*, 214.

Plaza, Carme (1985b). “La llengua i les dones, la llengua de les dones 1”. A: *Escola Catalana*, 212.

Redacció (2016). “Esperanza Aguirre, una referencia”. A: *La Vanguardia*, 14 de febrer.

Redacció (2008). “El PSC llevará a la ejecutiva del lunes su apoyo a los presupuestos”. A: *La Vanguardia*, 12 de desembre.

Sabatini, Alma (1987). *Il sessismo nella lingua italiana*. Roma: Commissione nazionale per la realizzazione della parità tra uomo e donna.

Secció Filològica de l'IEC (2023). “El llenguatge inclusiu: compatibilitat dels recursos estilístics dels usos no sexistes amb la normativa lingüística”. Disponible a: <https://sf.iec.cat/wp-content/uploads/2024/07/El-llenguatge-inclusiu.pdf> [09/02/2025].

Sheinbaum Pardo, Claudia (2024). “Mensaje de Claudia Sheinbaum Pardo tras rendir protesta como Presidenta de México”. Vídeo publicat per la Cambra dels Diputats. Disponible a: <https://www.youtube.com/watch?v=L5LoRfpHMfi> [09/05/2025].

Stein, Gertrude (1922). “Miss Furr and Miss Skeene”. Disponible a: <https://webpages.scu.edu/ftp/lgarber/courses/eng67F10texts/MissFurr.pdf> [09/02/2025].

Suardiaz, Deloa Esther (2002). *El sexismo en la lengua española*. Zaragoza: Pórtico.

Toledo, Lourdes (2008). “Entrevista a Alice Sebold”. A: *L'illa*, 48, primavera.

Torres, Maruja (1995). “Alta en nicotina: Topar con la iglesia”. A: *El País, Suplemento semanal*, 5 de març, número 211, Anus XX, Tercera Època, p. 6.